

ŞAH VELİYYULLÂH'IN VASİYETNÂMESİ:
el-MAKÂLETÜ'l-VAD'İYYE fi'n-NASÎHA ve'l-VASİYYE*

*Hafeez MALİK** / Çev.: İbrahim HATİBOĞLU****

Şah Velîyyullâh (1703-1762) Hint İslâm tarihinde çok önemli bir yer işgal eder.¹ Zira Ortaçağ İslâm düşüncesi kendisi ile birlikte son noktasına ulaşmış ve modern İslâm düşüncesi ondan ilhâm almıştır. Bu yüzdendir ki Pakistan (ve hatta Hindistan)'daki muhafazakâr veya çağdaşlaşma yanlısı âlimlerin her iki grubu da, Şah Velîyyullâh'ın geleneğini temsil ettiklerini düşünürler. En azından prensipte onun *tatbik*² teorisi (muhâlif fikirleri uyumlu hale getirme/telif), İslâm düşüncesinin değişik ekollerinin geçici bir süre anlaşma sağlamalarına ve

* Orijinali Farsça olan bu vasiyetnâme, Hafeez Malik'in "Shâh Wali Allah's Last Testament: al-Maqâla al-Wadiyya fi al-Nasîha wa al-Wasiyya" ismi ile *The Muslim World*, LXIII, April 1973, 105-118 sayfaları arasında yayımladığı İngilizce metni esas alınarak tercüme edilmiştir. Vasiyetnâme ayrıca Şah Velîyyullâh'ın *Tefhîmâtü'l-İlâhîyye* adlı eseri içerisinde 246. tefhîm olarak Urduca'ya da tercüme edilip neşredilmiştir (a.g.e., nşr. Gulam Mustafa el-Kâsîmî, II, s. 288-298). Çeviri sırasında Farsça ve Urduca metinler de gözden geçirilmiştir [çev.].

** Villanova University Ortadoğu Araştırmaları Bölümü, Philadelphia, USA., Prof. Dr.,

*** TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Hadis, Dr.

¹ Şah Velîyyullâh'ın hayatı ve XIX. yüzyıl Hint İslâm siyasetine katkıları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hafeez Malik, ed., *Shah Waliy Allah and the Muslim Renaissance in India*, yakında neşredilecek [müellifin bu ifadesine rağmen eserin neşredildiğini gösteren herhangi bir kütüphane kaydı tespit edilememiştir]; Aziz Ahmed, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford: Clarendon Press, 1964; Khalîq Ahmad Nizâmî, *Shah Wali Allah Kay Sîyasî Maktûbât*, Aligarh: M. U. Press, 1950.

² Metin ve dipnotlardaki italik karakterli vurgular çeviriye esas aldığımız nüshanın yazarına aittir. Çeviriye esas aldığımız metnin sayfa numaraları da tarafımızdan gösterilmiştir [çev.].

böylece, modernleşmenin tutuculuğa karşı olan gereksiz polemiklerinden; şiddet ortaya çıkarıp milli birliği tahrip etmekten başka işe yaramayan tartışmalarından kaçınmalarına imkan sağlamıştır. Onun son vasiyetine de yansıtıldığı üzere, aşırı uçlardan kaçınmanın, Şah Veliyyullâh'ın mesajının temel noktası olduğu görülecektir.

GİRİŞ

el-Makâletü'l-Vad'iyye fi'n-nasîba ve'l-vasiyye (Nasihat ve Vasiyet Niteliğinde Sözler), görünüşte kişisel bir vasiyetten ibaret olmasına rağmen gerçekte kendisinin yakın akrabalarına bıraktığı bir vasiyet değil, daha çok hakîm bir kimsenin vedâ konuşmasına benzemektedir. Farsça³ yazılmış olan risâle, kendisinin İslâm hukuku ve onu yorumlayan ilgili ekoller, tasavvuf ve Hint İslâmî'nin kültürel eğilimleri hakkındaki görüşlerine dikkat çeken sekiz kaideyi⁴ ihtivâ etmektedir.

Şah Veliyyullâh'ın görüşlerini halka indirmek üzere talebeleri ve takipçileri onun tarafından tespit edilen kâideler üzerine şerhler yazmışlardır. XIX. yüzyılda yazılan ve günümüzde de mevcut bulunan üç meşhur eser Kadı Senâullâh (ö. 1810), Behopal'den Nevvâb Sıddık Hasan Han⁵ (ö. 1889) ve meşhur Urdu şâiri [s. 106] Saâdet Yâr Han Rengin'in⁶ (ö. 1834) şerhleridir.

³ Her ne kadar Şah Veliyyullâh dinî içerikli bu risâleyi alan dışı kimselere (dinî eğitimle meşgul olmayanlara) bir kılavuz mahiyetinde yazmışsa da içerisinde, anlaşılmasını ve dinî muhtevâsı korunacak şekilde tercümesini imkânsız kılan muğlak ifadeler kullanmıştır. *el-Makâletü'l-Vad'iyye*'nin metni tercüme edilirken son derece titiz davranmakla birlikte, Şah Veliyyullâh'ın düşüncesinin özü korunmak suretiyle bazı yerlerde lâfzî ve aynen tercüme yoluna gidilmediği de olmuştur.

⁴ Vasiyetnâmenin muhtevâsında da görüleceği üzere bu sekiz vasiyette; Kitap ve Sünnet'e sarılma, emr-i bi'l-ma'rûfun manası, kendi zamanındaki bid'atçı meşâyîha intisap etmenin yanlışlığı, dönemindeki ulemâ ile aralarındaki görüş farklılıkları ve izâhı, sahâbe ve Ehl-i beyte saygılı davranmak gerektiği, nasıl bir eğitim usûlü izlemek gerektiği, kendisinin Arap olduğu ve bununla da iftihar ettiği, İslâm'a sızan Hind âdetlerinden kaçınmak gerektiği, mehir konusundaki aşırılığın yanlışlığı, Hz. İsa'ya selâm göndermesi gibi konuları ele alır [çev.].

⁵ Nevvâb Sıddık Hasan Han'ın hayatı için torunlarından birisi olan Ebû Nasr Seyyid Muhammed Ali Hasan Han'ın yazdığı *Ma'âsir-i Sıddîkî* (I-III, Lucknow: Nole Kishore 1924) isimli esere bakınız.

⁶ Rengin için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Sâbir Ali Khân, *Sa'âdet Yâr Khân Rangîn* (Karachi: Anjuman Taraqqî-i Urdu, 1956); Ebû'l-Leys Sıddîqî, *Lucknow Kâ Dabistân-i Shâirî*, (Lahore,

Kadı Senâullâh'ın şerhi üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci kaidelerle sınırlı kalmıştır. (Benzeri şerhlerde sıkça görüldüğü üzere) her hangi bir değişiklik önermek yerine genellikle sadece Şah Veliyyullâh'ın düşüncelerini geniş bir şekilde ele alır. Bunun tek istisnâsı, onun Hint Müslümanlarının kültürel alandaki İslâmlaşması sürecinde, onların ilk dönem Arapların elbiselerini zorunlu olarak giymeleri gerektiği şeklindeki vasiyetine dair görüşüdür. Zira bu onların karakterlerine uymayabileceği gibi onların Hintlilerin yaşadığı bir çevrede itici (acâyip) görünmelerine de neden olabilir. Ona göre Müslümanların şu anki giysileri oldukça uygundur. Nevvâb Sıddık Hasan Han'ın şerhi ise Kelâm âlimleri nazarında hayli ilginç noktalar içeren sekiz kaidenin geniş bir şekilde tartışılmasından ibarettir.

Rengîn'in, Şah Veliyyullâh'ın düşünceleri ile olan ilgisi şâirin karakterine yeni bir ışık tutar. Urdu edebiyatının önde gelen tarihçisi Prof. Dr. Muhammed Sâdık, Rengîn'i, "ahlâksız ve yakışıklı genç bir adam", "ülkede aşağı tabakadan ve şiirinin konusu da fahişeler ve dansözlerin aşk maceralarından oluşan" kişi şeklinde tasvir etmiştir.⁷ Rengîn'in şiirlerinin büyük çoğunluğu bu türdendir. Belki de yaşlılığında ortaya çıkan iyi Müslüman olma yönündeki geç kalmış arzusu, kendisine Şah Veliyyullâh'ın düşüncelerini üstadı olduğu *rekbtâda* (Urduca'da pazar) şiir halinde ifade etmeye teşvik etmişti.

Rengîn, Şah Veliyyullâh'ın İslâmlaşma mefhûmuna dair fikirlerini şiir haline getirdiği çevirisini (*Tasnîf-i Rengîn*)⁸ 1832 yılında, ölümünden iki yıl önce tamamlamıştır. İki yüz altmış beyitten oluşan şiir *el-Makâletü'l-vad'yye*'deki her kaideyi düzenli bir tarzda sırayla ele almaz. O, önsözde Şah Veliyyullâh'ın özellikle doğumdan ölüme kadar Müslümanların âdetlerinin İslâmlaşmasına tahsis ettiği müstakil bir risâlesini elde ettiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Rengîn onun sadece bu risâledeki düşüncelerini ele almakla kalmamış, aynı zamanda *Makâletü'l-vad'yye*'de bulunan dördüncü ve yedinci kaidede ifade edilmiş olan görüşlerini de içine almıştır. O, şiirin giriş beyitlerinde (IX-XII.

1955); Tahsin Serverî, *Mussadas-i Rangîn*, (Karachi: Adarah Taraqqî-i Adab, 1952).

⁷ Muhammed Sâdık, *A History of Urdu Literature*, (London: Oxford Univ. Press, 1964), s. 142.

⁸ krş. Saâdet Yâr Khan Rengîn, "Tasnîf-i Rengîn", *Majmû'a Wasâya Arabâ*, ed. Muhammed Eyyûb Kadri, (Hyderabad, Pakistan: Shah Waliy Allah Academy), 1964, s. 105-123.

beyitler) Şu ifadeleri kullanır:

*Çocuğun doğum gününden yaŐlandığı günlere,
Doğum zamanından, ölüm gününe, [s. 107]
Ben terbiye metotlarımı (Őr diliyle) ifade edeceğim,
Fni dünyadan lme göçtüğü zmana,
Veller onunla ilgili ne yapacak;
Ne tür bir terbiye onlara verecek?*

İki yüz yirmi beyitte ve yirmi beş başlık altında retorik (cevap beklenmeyip belgat icabı yöneltilen) sorulara cevap verir. Birinci ve ikinci başlık İŐlm’da affedilmeyen (canlı veya cansız varlıkları Allah’a ortak koŐma anlamındaki) *Őirke*⁹ ve Müslümanları (Allah’ın birliğine) inanmaya teşvik eden *tevhid* ortaya koymaktadır. İŞaret edildiği üzere *Őeri’at*, İŐlm kültürünü messeseleŐtirmek üzere ŐekillendirilmiŐtir. Diğer başlıklar da aynı Şekilde İŐlm hayat tarzının aŐıklanmasına ve onun kuvvet kazanmasına yarayacak davranıŐlara tahsis edilmiştir.

Drdncden onuncuya kadar olan başlıklar çocuğa isim Őeçme gibi doğumu takip eden dönemde, bir annenin çocuğuna bakması gerektiği dönemde ve doğum günü kutlamalarında Müslümanların yapmaları gereken törenleri ortaya koymaktadır. Çocuğun beşinci yaŐ gününde *Bismillah* töreni resmen icra edilmelidir (Bismillah töreni çocuğun Kur’an okumaya ve ilk laik öğretime baŐlama kutlamasıdır).

Sünnet ettirmek zorunludur. Çocuk ergenlik çağına gelmeden önce bu gerçekteŐirilmeli ve sadece istisn durumlarda daha sonraki dönemlere bırakılmalıdır. Mhtedlerin durumunda da hiç bir istisn kabul edilmemiŐtir. Sözgelimi doksan yedinci beyit, “Şayet yetiŐkin bir Hind İŐlm’a girerse, sünnet olmak zorundadır” görüŐüne yer verir. Yüzüncü beyit ise, çok makul görünmese bile, bunda Müslümanların yararının (*maslahat*) bulunduğunu ifade eder.

On birinci başlık, ailelerin çocuklarına sanat öğretmeleri konusunda yardımcı olmaları ve rızklarını helâl yollardan kazanmalarını teşvik etmeleri ile

⁹ *Őirkin* tanımı ve günah oluŐu ile ilgili bkz. *en-Nis* 4/48, 116; *el-Kasas* 28/62.

ilgilidir. Buluğ çağından itibaren genç bir kimse günde beş vakit namaz kılmalı, Ramazanda otuz gün oruç tutmalı¹⁰ ve şayet bir kimsenin gücü yeterse Mekke'ye hacca gitmeli¹¹ ve kişi sahibi olduğu malların zekâtını¹² (yüzde iki buçuk oranında yardım) vermelidir. [s. 108]

On üçüncü başlık, İslâmî evliliğin anlaşmaya dayalı niteliğini tartışır. *İcap* (teklif) ve *kabul*den (benimseme) sonra iki tören arasındaki evlilik geçerli olur. Evliliğin gerçekleşmesi için iki şahidin bulunması aslî unsurdur. Mehir on dirhemi geçmemelidir ve bir *dirhem* 2.75 Rupi değerine eşittir. Evlilik sonrasında misafirlere verilen ziyafet anlamındaki *velime* dışında bütün pahalı ve gayr-i İslâmî kutlamalardan kaçınılmalıdır. Karı ve kocanın hangi şartlar altında cinsel ilişkide bulunacaklarına dair ayrıntılar on dört ve on beşinci başlıklar altında tanımlanmıştır.

Bir Müslüman'ın vasiyetini yapması ve ölüm döşeginde iken yerine getirilmesi gereken işlerle ilgili bilgiler on altıncı ve yirminci başlıklar altında anlatılmıştır. *Şer'î* hukuka aykırı bir vasiyet geçersizdir ve bu tür bir vasiyetin, vârisleri itaat etmeye zorlama gücü yoktur. Ölüm anı yaklaşınca akrabâlar *şahâdeti* (yani iman, *lâ ilâhe illallah Muhammedü'r-rasûlullah* sözlerini) tekrar etmeli ve hastanın kulaklarına Kur'an'dan bölümler okunmalıdır. Şayet gücü yetiyorsa ölüm döşegindeki kişi de Allah'ın isimlerini ezberden tekrarlamalıdır. Bir kimsenin ölümünden sonra akrabaları ve arkadaşları sessiz biçimde ağlamalı, yüksek sesle bağırmaktan veya kendilerine karşı şiddet uygulamaktan kaçınılmalıdır. Cenaze kokulu veya normal su ile üç defa yıkanmalıdır.

Kefen erkekler veya kadınlar için belirli bir tarzda hazırlanmalıdır. Cenaze merâsimi çok yüksek sesle olmaksızın akrabâları ve arkadaşları tarafından mezarlıkta yapılmalıdır. Cenaze namazı ölünün yüzü Mekke'ye doğru

¹⁰ Oruç ayı olarak Ramazan, sadece bir kez *el-Bakara* 2/183-185. âyetlerde zikredilmiştir. Kur'an'ın ilk nâzil olmaya başladığı zaman da bu aydır (*el-Bakara* 2/185).

¹¹ Hac için bkz. *Âli 'imrân* 3/97; *el-Bakara* 196-200; *el-Mâide* 1-2, 98.

¹² Para, davar, hububat, meyve ve ticaret eşyası gibi malların zekâtının verilmesi zorunludur (bkz. *el-Bakara* 2/219-220, 261-267, 273-274; *el-Tevebe* 9/60). Hitti şöyle der: “Zekât Âramca asıllı bir kelime olup, isteğe bağlı olarak ve genel mahiyette verilen yardımları ifade için kullanılan *sadaka* kelimesine göre sınırları daha bellidir”. Phillip K. Hitti, *History of the Arabs* (London: MacMillan and Co., 1956), s. 132.

döndürülmüş olarak îfâ edilmelidir. Mezar kapatıldıktan sonra ölünün affedilmesi için cemaat dua etmelidir. Dul kalan kadın dört ay on gün süre ile yas tutmalı ve ikâmetgâhının dışına çıkmamalıdır. Dul kalmanın hiç bir fazileti yoktur; *Şeriat* bunu uygun bulmamıştır.

Rengin'in dinleyicileri kültürel birikimden yoksun eğitimsiz Müslümanlardan müteşekkildir (ve halen de öyledir). Bununla birlikte onun amacı onlara şüire rehberlik etmektir; Zira hiç şüphesiz şüir, rahatlıkla hafızada kalabilir. Hindistan ve Pakistan'daki Müslümanlar genelde kayda değer bir sapma olmaksızın bu tâlimatlara uymuşlardır ve bu yüzden farklı bir kültürel kimlik halinde kalabilmişlerdir. (Şayet yukarıda zikredilen başlıklar altında Hindû kutlamalarına ait benzer bir liste daha hazırlanmış olsaydı, onların kültürel olarak Müslümanlardan canlı bir biçimde ayrı oldukları gösterilebilirdi).

Tasnif-i Rengin İslâm siyâsetinin seyrini ortaya koyan toplumsal reformlarla ilgili çok değerli sosyolojik veriler ihtiva etmektedir. Bu arka plândan sonra Şah Veliyyullâh'ın aşağıda tercümesi verilen sekiz vasiyetinin önemi kolayca ölçülebilir. [s. 109]

ŞAH VELİYYULLÂH'IN SEKİZ VASİYETİ

BİRİNCİ VASİYET

Bu âciz insan iman ve amel konusunda kişinin *Kurân* ve *Sünnet*^{e13} kesin bir şekilde bağlanması gerektiğine inanmaktadır. Kişi onlar üzerine daima düşünmeli ve günlük olarak her birinden bir bölüm çalışmalıdır. Şayet bir kimsenin okumaya gücü yetmezse onların her ikisinden de bir kısmının tercümesini dinlemelidir.

Kişi inanç konusunda klâsik Sünnî otoriteleri (yani *Ehl-i sünnet mezhebinin*

¹³ Profesör Robson, “*hadis* ve *sünnet* kelimelerinin -her ikisinin de haklı olarak yaygın biçimde *tradition* şeklinde tercüme edilse de-, anlamları bakımından farklı olduğunu, aslında *hadis*in hikâye veya rapor anlamına geldiğini ve meydana gelen şeyin raporu olduğunu, buna karşı *sünnet*in ise, uygulama veya âdet ... demek olduğunu, kısaca *sünnet*in Hz. Muhammed tarafından tatbik edilen uygulamayı ortaya koyduğunu” ileri sürmüştür. *Mışkâtü'l-mesâbîh*, çev. James Robson (Lahore: Shaikh Muhammad Ashraf, 1960), s. 1. Burada ise, Şah Veliyyullâh *sünnet* kelimesini, açıkça *hadis* kelimesiyle karşılıklı olarak birbirinin yerine gelebilecek şekilde kullanmıştır.

ileri gelenlerini)¹⁴ takip etmeli, klâsik otoriteler tarafından açıklanmayan ve incelenmeden kalan konulardan kaçınmalı ve aynı zamanda tehlikeli akılcı anlayışlarca ortaya atılmış ham şüphelerden sakınmalıdır. Ferdî meselelerde (*furûî meseleler*)¹⁵ kişi, *fıkah* (hukuk ilmi) ve *hadisi* (Peygamber Muhammed'e [s.a.v.]¹⁶ dair bilgileri) kapsamlı biçimde bilen muhaddis âlimlerin izini takip etmelidir. Yine kişi, fıkıhçıların ifadeleri ile Kur'an ve *Sünnet*'i sürekli olarak kıyaslamalı ve onlara uyanları kabul etmelidir. Aynı şekilde onların bazı yorumlarına karşı çıkarken Kur'an ve Sünnet üzerine sürekli mukayese yapmak zorunludur. İhtilafı konularda İslâm toplumu (*ümme*) Kur'an ve Sünnet'e karşı asla duyarsız olamaz. Yine kişi kendilerini bir âlimi bütünü ile [körü körüne] *taklit* etmeye mahkum edenlerin sözlerine ve *sünnet* bütünü ile devre dışı kalmakla yüz yüze bırakmış fıkıhçıların ihtilafı ifadelerine itibar etmemelidir. Kişi bu tür kimselerden uzak durarak Allah'a daha yakın olmaya çalışmalıdır.

İKİNCİ VASIYET

Bu fakîrin anladığı şekliyle kişi, fıkıhın bağlayıcı kuralları (*farzlar*),¹⁷ ilâhi emirlerle ilgili konular, büyük günahlar ve İslâm'ın [hukukunun] öngördüğü [s. 110] ilâhi emirler ve yasaklarla tam olarak uyum içerisinde kalmaya devam etmelidir. Hiç bir surette, bu konuda gevşeklik gösteren kişilerle olmamalı ve onlara cesaretle karşı durmalıdır. Bütün konularda özellikle de selefimizin

¹⁴ Burada açıkça dört eh-i sünnet hukuk ekolüne işarette bulunmaktadır.

¹⁵ *Usûle* (temeller) nispetle pozitif hukuk *furû* (ayrıntılar) olarak isimlendirilmiş, yani, hukuk mahkemelerinde hakikatte kabul edildiği şekli ile; meselâ evlilik hukuku, *vakıf* hukuku veya miras hukuku gibi bir anlamda kullanılmıştır. Asaf A. A. Fyzee, *Outlines of Muhammadan Law* (London: Oxford University Press, 1964), s. 22.

¹⁶ Metin içerisindeki dua cümleleri tarafımızdan eklenmiştir [çev.].

¹⁷ *Şeriat*a göre dinî emirler beş türdür *el-ahkâmü'l-hamse* (beş hüküm). Bunlardan kesin surette yapılması istenen *farz* (çoğulu *ferâiz*), kesinlikle yapılması yasak olanlar *haram*, haramın tam karşısı *helâl* ise yasak olmayan her şey anlamındadır. Bunlar arasında iki orta kategori daha vardır ki bunlar da yapılması hoş karşılananlar (*mendûb*) ve kaçınılması tavsiye edilenler (*mekrûb*), son olarak İslâm'ın her hangi bir kayıt getirmediği hususlar da vardır (*âiz*). İslâm hukuku aynı zamanda farz namazlar, Ramazan orucu gibi ferdi sorumluluklar (*farz-ı 'ayn*) ile cenaze namazı ve cihad gibi, yeterli sayıda Müslüman tarafından yerine getirilmesinin diğer Müslümanlardan mesuliyeti düşürdüğü kolektif sorumlulukları (*farz-ı kifâye*) birbirinden ayırır. krş. Fyzee, *Outlines*, s. 16; Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law* (Oxford: The Clarendon Press, 1964), s. 121.

farklılık arz ettiği hususlarda, ilâhi emirlere bağlılık ve yasaklardan kaçınma hadislerine göre sürdürülmeli ve burada hiç bir fazla vurguya gerek duyulmamalıdır.

ÜÇÜNCÜ VASIYET

Sûfiler. Her hangi bir kimse, zamanımdaki sûfilerden her hangi birinin müridi olmamalıdır, zira onlar bir çok *bida'le* (dinde bulunmayan uygulamalar) iştigâl etmektedir. Kerâmet gösterir gibi davranmaları veya insanların kendilerinden etkilenmelerine bakıp da onlara öncelik tanınmamalıdır. Kalabalıkların onlara teveccühü esas itibariyle koyun taklidi gibi, onların daima gerçeklere muhalif davranmaları sebebiyledir. Çok az sayıdaki istisnâları bir yana, bu günümüz kerâmet tüccarları (*kerâmet fursân-ı 'ayn-i zaman*) sihir ve hokkabazlıkları kerâmet olarak görmüşlerdir. Özet olarak onların gözünde en büyük kerâmet, insanın kâlbinden geçenleri bilebilme ve istikbâldeki olayları önceden görmedir. Bu konuları araştırmak isteyen herkes bu meselelere dair kitaplara müracaat etmelidir.

Aynı şekilde, bir kimseyi korkunç hallere dûcâr eden ve sevdiği kişi üzerinde otorite kurmaya yarayan aşkın oluşmasını temin eden gizemli güçler mevcuttur. Bunları sağlamak üzere değişik teknikler kullanılabilir ve bunun için kişinin dindar ya da günahkâr veya mübârek ya da sefil olmasına gerek yoktur. Bu özelliklerin, bunları yapabilmeye hiç bir farklı etkisi söz konusu değildir. Benzer bir usulle bazı kimseler ıstırap, özlem ve uykusuzluk gibi hislerini diğerlerine aktarırlar. Buradaki itici güç hayvanî güçte yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla geniş ölçüde hayvansal enerjisi bulunan kimse neticede yoğun bir hisse sahip olabilir demektir.

Aynı şekilde bazı dindar mutasavvıflar da benzeri uygulamalar içerisine girmekle birlikte bunu hâlis niyetlerle ve saf amaçlarla yapmaktadırlar. Ancak bu tür şeyler gerçekten onların kerâmetleri imiş gibi düşünülmemelidir. Ben bir çok [s. 111] câhil halk gördüm ki onlar şeyhlerinden bazı fiiller görmüş ve onları kesin şekilde kerâmet olarak değerlendirmişlerdir.

Şeriata uymak: Bunun yerine getirilmesi için, kişi Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-sabîl*'lerini, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *es-Sünen*'lerini ve Hanefî ve Şâfiî fikhına dair diğer eserleri okumalı ve hareketlerini Rasûlullâh'ın [s.a.v.]

sünnetinin zahirine göre düzenlemelidir. Bununla birlikte Allah bir kimsenin kalbinde yüksek bilgi için içten bir istek yaratırsa, *Kitâbu Avârifi'l-ma'ârif*'ten¹⁸ farzlar, namazlar, oruç ve *zikir*le (Allah'ın isimlerinin okunması) ilgili konuları okumalı ve bunları samimi bir şekilde uygulamalıdır. Kişi Allah'ın isimlerinde fani olabilmek ve gafletin üstesinden gelmek için bir tasavvuf kolu olan Nakşibendiyye tarikatına dair eserleri mütâlaa etmelidir. Onların kıymetli müellifleri bu konuları her hangi bir kimsenin manevî yol göstericiye ihtiyaç hissetmeyeceği derecede son derece muhtasar bir tarzda açıklamışlardır.

Ne zaman [bir mübtedî] derûnî aydınlanmayı (*ibâdetlerin nurunu*) elde eder ve fenâ fillâllah'a ulaşırsa, tasavvufî uygulamalarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam etmelidir. Şayet mübtedî (tilmîz) beraberliği ile ilâhî aşkı hissedeceği bir şeyh bulursa ve o şeyh de genel olarak insanların manevî durumlarını etkilerse, bu durumda kişi bu şeyhin grubuna katılmalı ve istenen hali gerçekleştirmek için sürekli biçimde orada kalmalıdır. Daha sonra kişi huzur içerisinde kalabilmek gayesiyle inzivâyâ çekilebilir.

Bununla birlikte çağdaş dönemde [manevî konularda] bütünü ile mükemmelliğe ulaşmış hiç bir şeyh yoktur. Şayet o bir yönüyle mükemmel ise bir başka konuda da eksiktir. Sonuç olarak kişi ondan mükemmele ulaştığı şeyleri öğrenmeli, onun diğer konulardaki [nasihati] göz ardı edilmelidir. Kişi berrak olanı kabul etmeli ve toz toprakla örtülmüş her şeyi atmalıdır. Mutasavvıflarla münasebet büyük bir nimet olmakla birlikte onların uygulamalarının değeri yoktur. Bu cümle bir çok insanı kızdırabilecekse de, fazla ayrıntıya girmeksizin kendimce söylenmesi gerekenleri ve diğer insanların da dile getirmeleri muhtemel hususları ifade etmek durumundayım.

DÖRDÜNCÜ VASIYET

Bizimle zamanımızın diğer insanları arasında bakış açısı farklılığının bulunduğu son derece açıktır. Tasavvufa meyilli insanlar, insandan istenen gerçek şeyin (*asl-ı matlûb*) Allah'ta yok olmak [fenâ] ve sonuçta Allah'ta ebedileşmek [bekâ] olduğunu ileri sürerler. *Şeriatın* emirleri; içtimâî ve iktisadî

¹⁸ Bu eserin müellifi Şeyh Şihâbüddîn es-Sühreverdî, irtidat ettiği gerekçesiyle otuz altı yaşında iken Halep'te idam edilmiştir (ö. 1191).

hukukla ilgili talimatları ve namaz ibadeti [s. 112] Allah'ta yok olma ve onda ebedileşmeye ulaşmada normal bir insanın eksikliğine dikkat çeker. Bununla birlikte, şayet bir şeyin tamamına ulaşılammışsa, o tamamıyla terk edilemez de; Şüphesiz Peygamber [s.a.v.] *bu yüksek makâmın* gereğinin yapılmasını sadece birkaç seçkin insana açıklamıştır.

Tasavvuf: Kelâmcılar [İslâm'a göre] *şeriatın* dışında bir şey istenmediğini, buna mukabil *şeriat* kavramı içerisine giren hususların istendiğini ileri sürmüşlerdir. Biz de insanın kolektif bakış açısından hareketle, *şeriat*tan daha fazlasının istenemeyeceğini söyleyebiliriz.

Düşünen insanın iki vechesi: Özetle ifade etmek gerekirse, *insan benliği* kendi içerisinde hem melekî hem de hayvanî özellikleri ihtiva eder; Onun kurtuluşu melekî potansiyelinin güçlendirilmesinde yatmaktadır. Şayet onun hayvanî yönü büyütülürse, bu durumda o lânetlenmiştir. Kişinin ruhu (*nefs*) onun fiillerini ve ahlâkını doğru bir şekilde yansıtabacak biçimde oluşturulmuş; aynı zamanda bunlar onun bir parçası olmuştur ve o bunları âhiret hayatına taşır. Bu tıpkı bedenın gıdalarla beslendiği tarzda gerçekleşir [şayet gıdalar onunla uyum arz etmezse] o insan hasta olur. Aynen bunun gibi insan da bu tarzda oluşur ve ilâhî makam (*hâzîratü'l-kuds*) ile ilişki kurabilme kapasitesine sahiptir. Bundan sonra o ilâhî ilhâma ve o ilhâmın mâhiyetine nâil olur. Şayet bir kimse ilâhî varlıklar (*melâike*) ile ilişkiye geçerse o mutluluğu tadar ve şayet, onlardan uzak durursa şiddetli ıstırap çeker ve ruhî sıkıntılardan mustarip olur.

Şayet yalnız bırakılırsa *insan benliği* manevî tatminsizlikten sıkıntı çeker. Allah Teâla sonsuz rahmeti ile onu kurtuluş kapılarına yönlendirmek suretiyle kendisine yardım eder. O Rasûlü'nü göndermiş ve bu sayede onun insanlığa olan nimeti tamamlanmış, böylece insanın yaratılışının ilk gününün gereğine ve yaratılış gayesine uygun biçimde daha ileri düzeyde kılavuzluk edilmiş ve buna uygun yaşantı desteklenmiştir.

Müşterek kapasitesi ile insan Allah'tan *şeriatı* istemiştir, bu yüzden *şeriat* kuralları insan olmaları sebebiyle bütün fertlere uygulanmalıdır. Bu hususta bazı kişiler için, hiç bir özel muamele söz konusu edilemez. *Fenâ fillâh* ve *bekâ billâh* ve benzeri konular, sadece ferdî bakış açısından istenebilir. Bazı kimseler, dindarlık eğilimi ile birlikte doğmuş ve fitraten iyi bir ahlâkî karaktere sahip

olmuşlar, Allah da onlara doğru yolu göstermiştir. Hakikatte bu bile yaratılıştan değildir, sadece bazı kimseler Allah'tan bu ihsânı ister [ve bazen de kendilerine bu verilir]. Şâri' bunu zımnem veya açıkça kastetmiş değildir. Bununla beraber bir grup bunu böyle anlamış ve Şâri'in yorumlarını, Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesini dinlerken onların yerine olayı yaşamışçasına hisseden bazı kimseler gibi idrak etmiştir. Bu da kendilerinin terminolojisinde inanç veya iman olarak bilinmektedir.

Özetle şu ifade edilmeli ki, fenâ ve bekâ sahasına aşırı yoğunlukta ilgi gösterilmesi ve neredeyse herkesin tasavvufî uygulamalarla meşguliyeti, Müslümanlar arasında görülen derin bir fesattır. Allah, gerçek manevî değerlere sahip kimselere ve bunu [yalancı tasavvufçuluk şerrini] yok etmek isteyenlere inayette bulunsun.

Çağdaş dönemin bir çok mutasavvıfı bu ifade ile gücendirilmiş olacak fakat, ben burada söylemekte olduğum şeyleri Zeyd veya 'Amr'ın hislerine bakmaksızın hatırlatmaya devam edeceğim.

BEŞİNCİ VASIYET

Allah Rasulü'nün sahabilerine karşı iyi düşüncelere sahip olmalıyız ve onları övgü ile yâd etmeli, haklarında hiç bir kötü şey söylememeliyiz. Bu konuda Müslümanlar iki şekilde hata etmişlerdir. Bir grup, Hz. Peygamber'in [s.a.v.] sahabilerinin tamamı ile birbirlerine karşı samimi olduklarını asla fikir ayrılığına düşmediklerini iddia etmiştir. Bu başlı başına bir hüsn-ü kuruntudan ibarettir. Çünkü onların ihtilaflarına dair pek çok güvenilir delil halen elimizde mevcuttur ve bunlar inkâr edilemez. Buna karşı ikinci grup ise, bunun farkına varınca onlara sövüp savmaya ve onları câhillikle itham etmeye kalkışmıştır.¹⁹

Bu fakire şu söylenmiştir ki, her ne kadar sahabiler masum değiller ve onlar [sahâbiler] yaptıkları bazı şeyler sebebi ile sıradan Müslümanlar gibi kınamaya müstahak olsalar da, bizim onların hataları karşısında sessiz kalmamız istenmiştir. Toplumun çıkarı (*maslahat*) bizim onları değişik şekillerde isimlendirmemizi ve onları hakarete konu etmemizi engeller. Basit olarak kamu

¹⁹ *Der vâdiy-i belâk üftâdend*, aynen tercüme edilirse, "Onlar ölüm vadisine yuvarlandılar" anlamına gelir ki bu da açıkça, onların ebediyen câhil kalmaları anlamına gelir.

yararı şudur: Şayet [onların davranışları ile ilgili] konu, sonu gelmeyen bir tartışma halini almışsa bu, Hz. Peygamber [s.a.v.] ile ilgili hadislere de sert davranma riskine götürür ve bu birbirine bağlantılı sertlik pek tabi olarak İslâm toplumunun (ümme) birliğini çatlatır. Hadisler bütünü ile sahabîlere dayanmaktadır ve bu şekilde, hadislerin tamamı, râviler silsilesinde hiç bir boşluk olmaksızın salim bir şekilde korunmuştur. Bütün bunlardan sonra, Müslümanlar için zorunlu olan *şer'î* kurallar akla dayanmaktadır. Bununla birlikte hadislerde görülen sahabîlerle ilgili tartışmalar, kaçınılmaz olarak parçalanmayı da beraberinde getirmez.

Şiilik: Bu fakir, Allah Rasûlü'nün yüce rûhâniyetine, *ehl-i beyti* [yani halife Ali, kızı Fâtıma ve Allah'ın Rasûlü Muhammed'in torunları] sevdiklerini iddia eden ancak onun sahabîlerini her türlü kötü isimle çağırarak Şiilerin düşüncesi hakkında soru yöneltti. Kendisinin manevî sohbetleri sırasında Peygamber [s.a.v.] [s. 114] onların dini düşünce biçimlerinin geçerli olmadığına (*mezâhib-i îşân bâtulesi*) ve onların görüşlerinin bâtıllığının *imam* kelimesini kullanışlarında ortaya çıktığına işaret etmiştir. Daha sonra ben imam kavramının çağrışımını düşündüm. Şii terminolojisinde, imam *mâsum* (günahsız) olup, ona bağlılık zorunludur ve onlar önceden tâyin edilmiştir. Aynı zamanda onlar imama örtülü vahiy (*vahy-i bâtinî*) almayı da nispet ederler. Aslında, bu şekilde Şiiler her ne kadar Hz. Muhammed'i [s.a.v.] peygamberlerin sonuncusu olarak nitelendirmeye devam etseler de, peygamberliğin son bulmasına karşı çıkmaktadırlar. Biz *Ehl-i beyte* mümkün merteye iyi düşüncelerle muamele etmeli ve tıpkı Peygamber'in [s.a.v.] sahabîlerine olduğu gibi en güzel düşüncelerle yaklaşmalıyız. Öncekiler arasından âdil olanlar gerçekten daha da büyük teveccühe layıktırlar. Allah Tealâ her şeyi kendi içerisinde dengeli yaratmıştır.

İsnâ aşerîyye: Ben şunu biliyorum ki [Şiiler arasındaki] on iki imamcı, yani *İsnâ aşerîyye* yanlıları on iki imamlarını *aktâp* [kutup, ermiş insan] olarak görmektedir. Ayrıca onların döneminin sona ermesi ile birlikte tasavvuf moda halini alma sürecine girmiştir. Bununla birlikte, imanî konular ve fikhî hükümler Allah Rasûlü'nün hadislerinden başka bir yerden çıkarılamazlar. *İsnâ aşerîyye* imamlarının mükemmelliği (*kutup olması*), bütünü ile gizli ve *şeriatla* hiç bir

ilişkisi olmayan bir davranıştır. *İsnâ aşerîyyenin* dini emir ve talimatları, ilahî hakikatlere ulaşmak isteyen takipçileri hakkında bağlayıcıdır. Aynı şekilde *imame*de (yani manevî ve dünyevî liderlik) ilgili bütün bu konular, imamların manevî açıdan mükemmelliğine hamledilmiştir. [Söylenildiğine göre] onlar candan arkadaşlarına, gizli bir tarzda bazı bilgiler vermiş, belirli bir süre geçtikten ve insanlar onların ifadeleri üzerinde düşünmeye başladıktan sonra, bunların muhtevâsı tamamı ile farklı bir tarzda açıklanmaya başlanmıştır.

ALTINCI VASIYET

Genç bir ilim yolcusuna önerilmesi gereken en etkili olduğu ispatlanmış eğitim metoduna göre, önce sarf ve nahve dair üç veya dört küçük risâle okutulmalıdır. Daha sonra, kendisi Arapça metinlerden tarihe ve malî politikalara (*hikmet-i amelî*) dair kitaplar ile tanıştırılmalıdır. Daha da önemlisi, sözlüklere aşina kılınmalı, ancak bu sayede [Arap ve Fars dilleri ile yazılmış] zor metinleri anlayabileceklerdir.

Arapça'da iyi bir seviyeye ulaşan talebeye Mâlik'in *Muvatta'*ı ve onun Yahya b. Yahyâ el Endelüsî (ö. 234/848) tarafından yapılan rivâyeti öğretilmelidir. Bu ders terk edilmemelidir zira bu, hadis ilminin esâsını teşkil eder (Bu eserin mütalaası kişiye feyiz verir, ben de sürekli olarak onu okumaya devam ettim). Daha sonra Kur'an tercümeleleri, ancak tefsirlere başvurulmaksızın öğretilmelidir [s. 115]. Nahiv, sebep-i nüzûl veya Kur'an'ın farklı sûreleri veya ayetlerine dair konularda zorlukla karşılaşılması durumunda, kişi derin tetkike dayalı bir araştırma yapmak üzere beklemelidir. Kur'an'ın öğrenilmesinden sonra sistemleştirilmiş müfredâta göre, özet mahiyetindeki *Tefsîru'l-Cellaleyn*²⁰ öğretilmelidir. Bu en faydalı yöntemdir. Daha sonra hadis kitapları *Kütüb-i Sitte* ve fıkha, kelâma ve tasavvufa dair kitaplar öğretilmelidir. Mantık eğitimine, *Şerhu Molla*,²¹ *Kutbî*²² ve diğerlerinin de aralarında bulunduğu ve Allah'ın bir

²⁰ Bu ifade ile, Şeyh Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, ö. 911/1505 ve Şeyh Celâlüddîn Muhammed Ahmed el-Mahallî eş-Şâfiî'nin (ö. 864/1459) tefsirlerine işaret etmektedir.

²¹ Bu kitabın başlığı *el-Fevâidü'd-Diyâyye* olmakla birlikte yaygın olarak yukarıda zikredilen isimle bilinir [aynı çalışma Türkiye'de ise *Molla Câmi* adıyla tanınır (çev.)]. Eser İbn Hâcib'in nahve dair meşhur eseri *el-Kâfîye*'nin şerhidir. Şerhin yazarı ise Abdurrahman b. Ahmed el-

öğrenciyi takviye edeceği diğer eserlere de zaman ayırmalıdır.

Şayet mümkün olursa kişi bir gün *Mişkâtü'l-Mesâbîb*'ten bir parça ertesi gün Tıybî tarafından yapılmış şerhinden bir parça çalışmalıdır. Bu uygulama çok faydalıdır.

YEDİNCİ VASIYET

Arap nesli: Biz Arap neslindeniz, çünkü bizim dedelerimiz Hint bölgesine Arabistan'dan hicret etmişlerdi. Biz etnik kökenimizle ve Arap dilimizle gurur duyarız. Çünkü her ikisi de bizi [geçmiş ve gelecek olanların efendisi,] peygamberlerin en şerefli ve âlemlerin yaratılışının iftihar vesilesine, salât-ü selâm onun ve Ehl-i beytinin üzerine olsun, daha yakın kılar. Bu nimetlere şükranın bir işareti olarak mümkün olduğu ölçüde ilk dönem Arapların âdet ve geleneklerini terk etmemeliyiz. Çünkü onlar Peygamber'in [sallellâhü aleyhi vesellem] vasıtasız takipçileri idiler. Biz kesinlikle Hindû ve 'acem (Arabistan'ın dışındaki gayr-i müslim ülkeler) insanların âdetlerini benimsememeliyiz.

Araplar ikinci halife Ömer b. el-Hattâb zamanında Arap olmayan bölgelere askerî seferler düzenledikleri zaman o, Arapların yabancı tesirlere mâruz kalabileceği ve kendi âdetlerini terk edecekleri endişesini taşımıştır. el-Begavî şunları kaydeder:

Câmî'dir (ö. 895/1492).

²² Bu eser, Kutbüddîn Muhammed b. Muhammed er-Râzî'nin *Şemsîyye* üzerine yazdığı şerhtir. Eserin başlığı *Tabrîrü'l-kanâid fî şerhi'r-Risâleti's-Şemsîyye* olup yaygın olarak *Kutbî* diye isimlendirilir.

Ebû Osman en-Nehdî, Ömer b. el-Hattâb'tan Azerbaycan'da 'Utbe b. Fergad'ın yanında iken kendilerinin resmî bir emir aldıklarını ifade etmiştir: O Allah'a hamd ve salât-ü selâmdan sonra şu öğütleri vermiştir; Kendi yeleklerinizi ve şallarınızı, çorap yerine de deri çizmelerinizi giyiniz, [s. 116] pantolon giymeyiniz; büyük atanız İsmâil Peygamber'in giysilerini giymeye devam ediniz. Ne kendinizi rahatlık ve bolluğa alıştırmaz ne de dış görünüşünüzü Arap olmayanların haline getiriniz. Güneşin altında dinleniniz çünkü güneş ışığı Arapların banyosudur. Ma'âd'ın [Adnan'ın oğlu, Peygamber Muhammed'in atalarından] peşinden gelenlerin yaşayış tarzı gibi yaşayınız. Dayanıklı insan olunuz ve kaba giysiler giyiniz. Mutlaka eski ve kullanılmış elbise giyiniz. Grup halinde deve kervanları ile yolculuk etmelisiniz. Bir başka rivayete göre, ata binmeyi çok iyi öğrenmelisiniz ve devamlı olarak okçuluk talimi yapmalısınız.²³

Evlilik ve düğün Merasimleri: Hindûların kötülenmeye lâyık âdetlerinden birisi de, dulların ikinci bir evlilik yapmalarını yasaklamış olmalarıdır. Bu ne *Câbiliye* ne de Hz. Peygamber'in [s.a.v.] çıkışından sonra Araplar arasında uygulanan bir gelenek değildi. Buna son verdikleri için Allah onlara rahmet etsin.

Kendilerinin Hindûlarla yakınlıkları sebebiyle bu âdetin İslâm kültürüne nüfuz etmesinden sonra, şayet bu âdet Müslümanların geneli (*umûm-i nâs*) arasından çıkarılamamışsa, Arap âdetlerinin kendi kabilesi içerisinde uygulanması için kişi gayret göstermelidir. Her hâl-ü kârda bu [Hindû] âdetleri teveccüh ile karşılanmamalı ve samimiyetle karşı çıkılmalıdır. Bu bütün Müslümanlardan istenen asgarî taleptir.

Bizim insanlarımızın kötü alışkanlıklarından birisi de, evlilik akitlerinde çok fazla *mehir* tespit etmeleridir. Din ve Dünya alanında yaptıklarından dolayı kendisi ile gurur duyduğumuz Muhammed Aleyhisselâm eşleri için [ki onlar hanımların en iyileri idi] beş yüz dirhem karşılığı değer tutarı bir mehir tespit

²³ Halife Ömer'in mektubunun metninin râvisi Ebû Osman en-Nehdî Basra'nın ileri gelen fakihlerinden olup, Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi'nin Irak'ta yöneticilik yaptığı (694-715) sıralarda vefat etmiştir. Mektubun tam metni için aynı zamanda bkz. Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Ensâbü'l-eyrâf*, IX, 615, Ebû Dâvûd, *es-Sünen*'inden, II (Kahire 1292), s. 232-234; Ayrıca krş. Khurshid Ahmad Farâg, *Hadrat 'Umar Kay Sarkarî Khatût* (Delhi: Nadwah al-Musannefin, 1965), s. 232-234.

etmişti.

Bizim insanlarımız arasındaki bir diğer kötü alışkanlık da mutluluk hallerinde ve buna dair muhtelif törenlerde gereksiz ve aşırı masraf yapılmasıdır. Muhammed Aleyhisselâm sadece [evlilik ve doğum durumlarındaki] *velîme*²⁴ ve *akîka*²⁵ ile ilgili iki merasim tespit etmiştir; yalnızca bu ikisine riâyet edilmeli diğerleri terk edilmelidir. [s. 117]

Biz aynı şekilde cenaze merasimlerinde de müsrifiz. Biz *sayyam* (üçüncü gün), *çehlam* (kırkıncı gün), *şesmâbi* (altı ayda bir) ve ardından da *sâlenede* (yıllık) yas günleri ve ölü adına namaz kılma îcat ettik. Bu âdetlerin hiç birisi eski Araplar arasında mevcut değildi. Tâziye mesajlarının ölünün mirasçılarına gönderilmesi gerekir ve bunların sadece üç akşam yapılması halkın menfaatindedir. Başka hiç bir âdete uyulmamalıdır. Üç gün sonra kabilenin kadınları bir araya gelmeli ve ölünün kadın mirasçılarının giysilerine güzel koku sürülmelidir. Eğer bahis mevzû olan dul kadın ise, bu durumda *iddet* müddetince [yani dört ay on gün bekleme dönemi veya şayet dul kalan hamile ise süre ne kadar uzun olursa olsun doğum yapıncaya kadar]²⁶ mâtem tutmalı bu dönemden sonra artık mâtem elbisesini giymeyi bırakmalıdır.

Arap dili ve dinî eğitim. Bizim aramızda nahvi, sarfı, ve edebî çalışmaları ile Arapça'da ileri seviyeye gelmek ve Kur'an ve hadislerdeki anlayışını geliştirmek isteyen kimselerin bulunması bir bahtiyarlıktır. Farsça ve Hindû kitaplarına âşinalık, şiir ezberleme ve yazma konusundaki gayretler ve şüpheci akılcılık, ülke ve krallar vs. gibi alanlardaki çalışmalar sadece cehâletin kör geçitlerine götürür. Şayet günün ihtiyaçları onların bilinmesini ve uygulanmasını gerektiriyorsa, bu durumda bu ancak gerektiği kadar olmalı ve bunları uygulayanlar onu dünyevî bilgiler olarak düşünmeli ve onları küçük görerek üzüntülerini ifade etmelidir.

²⁴ *Velîme*, evlenme ziyafeti olup evlilik hadisesini resmîleştirmek ve ilân etmek gayesi ile verilir. krş. Şah Veliyyullâh, *Hüccetullâhi'l-bâliga*, II, 544-545.

²⁵ *Akîka*, erkek veya kız çocuğun doğumunu kutlamak üzere yapılan merasimler olup; genellikle bir kuzu veya koyun kurban edilir ve yeni doğan bebeğin kulağına *ezan* okunur. Peygamber Muhammed bu merasimi çocukları ve torunları için yapmıştır. Şah Mu'înuddîn Ahmed Nedvî, *Siyerü's-Sabâbe*, VI (Azamgarh, 1960), 2, 142; bkz. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 76.

²⁶ krş. Muhammed el-Hudârî, *Târîhu't-teşrî'i'l-İslâmî*, 3. baskı (Kahire 1940), Urduca'sı çeviren 'Abd al-Salam, *Târîhü'l-İslâmî* (Azamgarh: Matbaa-i ma'ârif, 1961), s. 123-124.

Biz İslâm'ın kutsal mekânlarına [Haremeyn-ü'l-muhterameyn] varmalı ve sonra da alınlarımızı onların eşiklerine sürmeliyiz.

Oralarda bizim için iki cihan sa'âdeti vardır, bunlardan geri durmak ise bize ancak günahkârlık getirir.

SEKİZİNCİ VASIYET

Bir hadis şöyle buyrulur: “**Men edrake minküm 'İsâ' bne Meryeme fe'l-yakra'hü minnî's-selâme** (*Her kim ki Meryem oğlu İsâ'ya kavuşursa ona benim selâmımı ulaştırsın*)”.²⁷ Bu fakir insan, [Muhammed Aleyhisselâm'ın] selâmlarını [s. 118] yeniden dünyada ortaya çıktığı zaman Hazret-i İsâ'ya, *Râbullâh'a* (Allah ona rahmet etsin) ulaştıracak ilk insan olmayı arzulamaktadır. Bunda başarısız olmam durumunda, şayet [İsâ'nın döndüğü] bu hayırlı zamanda yaşıyor olurlarsa benim çocuklarımdan veya takipçilerimden birisinin İsâ'ya [a.s.] selâm götürmesini isterim. Salât-ü selâm Peygamberimize [s.a.v.] ve ona [Hz. İsâ'ya] olsun. Ne de olsa biz Muhammed Aleyhisselâm'ın son takipçileriyiz.

Müjdeler olsun hidâyete uyup kurtuluşa erecek o kimselere [*Ve's-selâmü 'alâ meni't-tebe'a'l-hüdâ!*]

²⁷ Bu hadis, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Ebû Hureyre târiki ile rivayet edilmiştir [Kahire 1313, II, 298, 299. Rivayet burada, “*Innî le ercû en tâletnî hayâtün en üdrike 'İsâ Ibn Meryem, fein 'acile bî mertün, fe men edrakebû minküm fe'l-yakra'hü minnî's-selâmi*” şeklindedir]. Ayrıca krş. *Cem'u'l-fevâid min Câmi'l-usûl ve Mecme'u'z-zevâid*, II, (Matbaa-i Khairiyye, Beirut ts.), 174. Hâkim'in, Enes'ten naklen *el-Müstedrek*'inde [(nşr. Mustafa Abdülkâdir 'Atâ), Beyrut 1411/1990, IV, s. 587] kaydettiğine göre bu Peygamber Muhammed'e ait sahih bir hadistir.